

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΕΣΗ

Π. ΒΡΑΪΛΑ ΑΡΜΕΝΗ

ΠΕΡΙ

ΠΡΟΤΟΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ

ΔΟΚΙΜΙΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΕΣΗ
1910

Ε.γ.Δ της Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἔθνη καὶ πολιτικά ζητήματα, βαθῶς διαταράσσοντα τὰς κοινωνίας, ἀπορροφῶσιν ὅλην σχεδὸν τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων μας, ἀγνοοῦμεν ἂν τὰ ἀσθενῆ ταῦτα δοκίμια θέλουσι τύχει εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ ἐπιεικοῦς κρίσεως.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς φιλοσοφικῆς μελέτης, καίτοι πρῶτα κατὰ τὴν τάξιν τῆς γενέσεως, εἶναι, κατὰ τὴν τάξιν τῆς γνώσεως, ἕταρα καὶ τελευταία. Στενοχωρούμενος ἀπὸ ἀκαταπαύστου καὶ κατεπειγούσης ἀνάγκης, βασανιζόμενος ἀπὸ διαφόρων καὶ ἀκορεστῶν ἐπιθυμιᾶς, ἀσθενῆς καὶ ἀπροστάτευτος ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων στοιχείων, ὅσα τὸν περικυκλοῦσιν, ὁ ἄνθρωπος, φυσικῇ τῷ λόγῳ, ἐπρεπεν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πρώτων χρειῶν του νὰ διευθῆν κατὰ πρῶτον τὰς προσπαθείας του. Ὅταν ἐκαλλιέργησε τὴν γῆν, συνέλεξε τοὺς καρπούς τῆς, ἐψέφη τέχναις, ἐούστησε πόλεις, ἔθεσε νόμους, πρὶν ἢ ὑψωθῆ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν καθολικῶν ἐκείνων ἀρχῶν, αἵτινες ἐξηγοῦσι καὶ τὰ ὕλικά φαινόμενα ὑφ' ὧν κυριεύεται, καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν προσρισμὸν του, καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολὴν του καὶ ἐπομένως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα. Ὁ πρῶτος ὅστις ἐστρέψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ζήτησιν τῶν ἀρχῶν τούτων, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ εὕρῃ τὴν λύσιν τῶν οὐσιωδεστάτων καὶ ἀναποφεύκτων ἐκείνων προβλημάτων, ὅσα ἀναφύονται ἐκ τῆς μελέτης τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν φύσεως, ἐδημιούργησε δι' αὐτοῦ τούτου καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ πράξις προηγείται πάντοτε τῆς θεωρίας, καὶ ὁ σύνδεσμος τῶν συνεπειῶν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων πρὸς τὰς αἰτίας ἐκφεύγει δις ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς ἀποκλειστικῶς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν κἀλην τοῦ πρακτικοῦ βίου, ἢ ἐπιπολαιῶς θεωροῦντας τὴν ἀναγκαίαν διαδοχὴν τῶν ἀνθρωπίνων γεγονότων, συμβαίνει ὄχι σπκνίως εἰς τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀνησυχῶσι, νὰ ταράττωνται, νὰ στασιαζῶσι, νὰ ἐγείρωνται κατὰ τῶν καθεστώτων, καὶ ν' ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἀπολαβῆς ἐκείνων τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα θεωροῦσι κατ'ἀλλήλα πρὸς θεραπείαν τῶν δεινῶν των καὶ κατάπausιν τῆς ἀνησυχίας των, ἐν ᾧ ποσῶς δὲν γνωρίζουσιν οὔτε τὰ ἀληθῆ αἰτία τῶν βλαπτικῶν των, οὔτε τὰ πρόσφορα καὶ ἀποτελεσματικά μέσα τῆς θεραπείας των.

Ἐκ τούτου προέρχονται φαινόμενά τινα ἄξια παρατηρήσεως καὶ ἐμβριθεῦς μελέτης.

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ εὐχαριστηθῆ εἰς τὰς λύσεις τὰς ὁποίας εἶδει ἢ θησκεία εἰς τὰ μεγάλα ζητήματα, ὅσα παρουσιάζονται εἰς αὐτὸν ἀμυσκαφθῆ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς υπάρξεώς του, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν εἶχε ἠθελεν ἐπανακαθεσθαι εἰς τὸ σύνολον ἐκείνων τῶν δογμάτων, τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων, τὰ ὁποῖα συνιστοῦσι τὴν αἰσίαν ἐκάστου θρησκευματος, λαθῶν παρά θεοῦ τὰς ἀρ-

χας, ἤθελεν ἀσχολεῖσθαι μόνον εἰς τὴν ἐξαγωγήν καὶ πραγματοποιοῦσθαι τῶν συναπειθῶν τῶν. Αἱ περὶ τὴν ὕλικήν φύσιν ἔρευναί καὶ μελέται ἤθελεν προβαίνει ἀτάραχοι καὶ ἀδιάκοποι μέχρι τοῦ τέρατος, ἔβησαν εἰς αὐτάς ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ, αἱ πολιτικαὶ ἀρχαί, οἱ πολιτικαὶ θεομοὶ δὲν ἤθελεν εἶσθαι εἰμὴ πορίσματα τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας, ἡ ὕλική εὐημερία ἤθελε προσεθεῖ ἀκατάπαυστα, καὶ ἡ νοητικῆ, ἠθικῆ καὶ κοινωνικῆ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἤθελεν ἀπαντᾶ ἄλλα ὄρια καὶ ἄλλα προσκόμματα, εἰμὴ ὅσα ἐγείρει ἀνυπερβλήτως ἡ ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἢ φύσις.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἠθέλησε πλησίον τῆς θρησκείας νὰ ὑπάρχη καὶ ἡ φιλοσοφία, πλησίον τῆς πίστεως καὶ τῆς περὶ τὴν φύσιν νὰ ὑπάρχη καὶ ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἀνεξάρτητος ἔρευνα τοῦ ἀτομικοῦ λόγου. Προκαίθευσις καὶ ἐπαλήθευσις τῆς θρησκείας ἡ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ θρησκεία ἐπιβάλλει εἰς τὴν πίστιν ὅθεν περὶ τὰ αὐτὰ ζητήματα ἀσχολουμένη εἰς ὅσα ἀφορᾷ καὶ ἡ θρησκεία, ἀν ὅχι τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ τὰ αὐτὰ μέσα, ἔχει ὁμοίως τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος. Εἶναι δὲ ἐκ τούτου φανερόν, ὅτι ἡ ἀληθὴς θρησκεία πρέπει νὰ συμφωνῇ κατὰ πάντα μετὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἰουχάσῃ ἡ ἀνθρωπότης εἰμὴ διὰ τῆς πλήρους ἀρμονίας τῆς πίστεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Ἄλλ' ἀφ' ἐνός μὲν ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ μόνη ἀληθὴς θρησκεία, δὲν προσεβύεταν εἰμὴ ἀπὸ τὸ ἐλάχιστον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ μεταξὺ τῶν λεγομένων Χριστιανῶν τὸ ἐλάχιστον μέρος αὐτῶν συγκροτεῖται ἀπὸ τὸ πλῆρωμα τῶν ὀρθοδόξων.

Τίς δὲ δύναται ἀφ' ἑτέρου νὰ ῥυσχυρισθῇ, ὅτι ἀνεκάλυψε καὶ ἐγνωστοποίησε εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν; Τίς δύναται νὰ ἐλπίσῃ ὅτι παρήλθεν ἀναπιστρέπτως ἡ ἐποχὴ τῶν φανταστικῶν συστημάτων καὶ τοῦ αὐθαρέτου, καὶ ὅτι ἦδη εἰσηλθομεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης;

Ἐκ τούτου καταφαίνεται, πόσον εἶναι εὐρὴ καὶ δυσχερὲς τὸ στάδιον τῶν φιλοσοφικῶν ἀγώνων καὶ πόσον φυσικὴ εἶναι καὶ εὐαγγέλιος ἡ ἀνώμαλος ἐκείνη κατάστασις, τὴν ἐποίαν ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, καὶ εἰς ἣν εὐρίσκονται κατὰ δυστυχίαν τὰ περισσότερα ἔθνη τοῦ κόσμου.

Καὶ τινόντι, εἰν θελήσῃ τις νὰ ἀναγύγῃ εἰς τὴν πρώτην καὶ κυριωτέραν αὐτῶν αἰτίαν τὰ μεγάλα συμβάντα τῆς ἐποχῆς μας, εἰν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ φαινόμενα θελήσῃ ν' ἀναβῇ εἰς τὰ ἔθνικα, καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τὰ νοητικά, πηγὴν ἀμφοτέρων, εἰν συνδέσῃ τὰ συμβεβηκότα τῆς ἦδη μεσαζούσης 18. ἐκατονταετηρίδος μετ' ἐκείνα τῆς 17. καὶ τῶν παρελθουσῶν, καὶ ἀνατρέξῃ οὕτω μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τελειόνοι ὁ ἀρχαῖος κόσμος, καὶ ἀνατέλλει ὁ νέος, δὲν θέλει βραδύνοι νὰ ἐνοήσῃ ὅτι ἡ τωρινὴ ἀναρχία τῶν πνευμάτων, ἡ ἀνησυχία ἣτις κυριεύει τὰ ἔθνη, αἱ καταστροφαί, οἱ πόλεμοι, αἱ ἐπαναστάσεις, αἵνα κατέβλησαν τὴν ἀνθρωπότητα, καίπερ ἐπισημασάντα ἐνίστα τὴν πρόοδόν τῆς, ἐπηγάσαν ἀπὸ δύο αἰτίας ἀναγομένης καὶ αὐτὰς εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν νόθευσιν ἢ παραμόρφωσιν τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ἀγνοίαν ἢ παραμόρφωσιν τῆς φιλοσοφικῆς.

Ὁ ὕλικός κόσμος προχωρεῖ εἰρηρικῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ἐποίαν ἐχάραξεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν κορείαν του, διότι ἐνεργεῖ τὸν νόμον του χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζῃ, καὶ χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὸν παραβιάσῃ. Ὁ λόγος καὶ ἡ ἐλευθερία πολὺτιμα δῶρα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον, ἐνδοξα πρενόμια τῆς φύ-

σεως του, και ἀνάγκαι πηγαί τοῦ μεγάλου του εἶναι ἐν ταύτῃ αἱ ἀφορμαὶ τῆς πτώσεως καὶ τῶν δεινῶν ὅσα ταλαιπωροῦσι τὸν βίον του, καὶ ἀνθίστανται κατὰ τῆς προόδου καὶ τελειοποιήσεώς του. Ὅταν ἢ δὲν γνωρίζῃ τὸν νόμον τοῦ ἢ δὲν δύναται νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ, ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἀνάγκης πάσχει καὶ κακοδαιμονεῖ.

Καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ νόμου γίνεται ὄχι μόνον διὰ τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀρχῶν τοῦ εἶναι ἐξάγει τὸν νόμον τῆς πράξεως καὶ ἐνεργείας. Ὅταν λοιπὸν ἡ θρησκεία τοῦ εἶναι ψευδὴς ἢ, ἀληθὴς οὖσα, νοθεύεται ἀπὸ τοὺς ἐρμηνεῖς καὶ λειτουργοὺς τῆς, ἢ ἔταν κατὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας ἐγείρεται ἡ φιλοσοφικὴ πλάνη καὶ ἡ αἰρετικὴ κακοδοξία, τότε φυσικῶς τῷ λόγῳ, διασχίζεται ἡ ἠθικὴ καὶ νοητικὴ ἐνότης τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὴν σύμπνοιαν καὶ ἁρμονίαν τῶν δυνάμεων ἀντικαθίσταται ὁ πόλεμος μεταξὺ τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ, ὁ πόλεμος μεταξὺ τῆς φυσικῆς τάσεως, ἥτις ὀθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τι τέλος, καὶ τῆς τεχνητῆς καὶ ψευδοῦς διευθύνσεως, εἰς ἣν παρασύρεται ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἀτελή καὶ διαστραμμένην γνῶσιν τοῦ τέλους τούτου. Ἀχαλίνωτος εἰς τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις του, κυριευόμενος ἀπὸ μόνου τοῦ ἐγωισμοῦ τὸ αἶσθημα, ἐξαπτόμενος καὶ ἀτάκτως παραφερόμενος ἀπὸ τὰς δρμάς τῶν καθῶν του, ὁ ἄνθρωπος ἁμοιάζει τότε τὸν ἐν σκότει καλαίοντα καὶ πρὸς ἀγνωστον ἐχθρὸν διαπληκτιζόμενον. Ὁ λόγος ἢ δὲν τὸν φωτίζει δόλου, ἢ τῷ ἀποπέμπει μόνον ἀπατηλάς ἀκτῖνας ἀποπλανώσας αὐτὸν εἰς τὸν ζοφώδη λαβύρινθον τῆς πλάνης καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀντὶ νὰ τὸν ὀδηγήσιν εἰς ὁδὸν σωτηρίας.

Ὁ Χριστιανισμὸς, μεταβάς εἰς τὰ ἔθνη τῆς δύσεως, ἐνοθεύθη προφανῶς εἰς τὰ δόγματα του, ἠλλοιώθη κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν του, ἀνemiχθη μὲ κοσμικὰ καὶ πολιτικὰ καὶ πρόσκαιρα στοιχεῖα καὶ, ἀπεκδύθει τὴν ἀποστολικὴν ἀπλότητα καὶ τὴν παρθενικὴν ἀφέλειαν τῆς ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας, κατέστη κράτος πολιτικόν, θεσμὸς ἀνθρώπινος, ὑποκαίμενος ἐπομένως εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς περιπετείας ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων. Δεσμεύσας τὴν διάνοιαν διὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, ὑποστηρίξας διὰ τὰ κοσμικὰ του συμφέροντα τὸν ἀπολυτισμὸν, κατήντησεν ἐπὶ τέλους πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ προηγηθῇ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ πολιτικῆς ἔπρεπε ν' ἀποχωρισθῇ ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν πλάνην καὶ ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας νὰ ἐξαχθῶσιν ὡς λογικὰ πορίσματα αἱ ἄλλαι πᾶσαι ἐπιστημονικαὶ καὶ πολιτικαὶ θεωρίαι. Καὶ ἐπειδὴ ἀπ' ἑτέρου ἀδύνατον ἦτο νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ μᾶς εἰς τὴν πλήρη γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἐπόμενον ἦτο νὰ διαιρεθῇ ἡ φιλοσοφία τῶν νεωτέρων εἰς τὰς κολυσιδαίς καὶ πολυμόρφους ἐκείνας αἰρέσεις, αἵτινες καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸν κοινὸν ἀντίπαλον διαμαχόμεναι ἐπέφερον ἐπὶ τέλους τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐκείνην ἀταξίαν, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν μὴ ὀρθοδόξων λαῶν τῆς οἰκουμένης.

Ἡ Ἑλλάς, τὸ κατὰ τόσους λόγους προνομιούχον τοῦτο ἔθνος, ἀπ' οὗ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπῆρξεν ἡ μήτηρ τῆς φιλοσοφίας, ἔγινε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἔδρα τῆς ὀρθοδοξίας. Διατηρήσασα διὰ τῆς πίστεως τὴν ἐθνικὴν τῆς ἀτομικότητα ἀθικτον ἀπὸ τὴν λύμην τοῦ κατακλημμούσαντος αὐτὴν βαρβαρισμοῦ, καὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθεῖσα, δι' αὐτῆς μόνης δύναται νὰ προβῇ εἰς τὸν νέον πολιτισμὸν τῆς, καὶ νὰ καταλάβῃ θέσιν ἀξίαν καὶ

της αρχαίας της δόξης και των χρηστών του μέλλοντος ελπίδων. Ἀλλά συνεργός εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ λαμπροῦ τούτου προορισμοῦ πρέπει εἶναι ἀνάγκη νὰ ᾔηται καὶ ἡ φιλοσοφία. Εἰς ἀνάπτυξιν δὲ τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐνομίσαμεν ὅτι δὲν ἤθελον ἀποθῆ ὅλως ἀσυντέλη καὶ τὰ ἀσθενῆ ταῦτα δοκίμια.

Ἡ φιλοσοφία, μίᾳ οὕσα οὐσιωδῶς, καθὼς εἶνε μία ἡ ἀλήθεια τὴν ὅποιαν διώκει, καὶ ἡ φύσις τῆς ὅποιας προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ μυστήρια, διηρέθη εἰς ἀρχῆς καὶ διαφόρους εἴλαθε διευθύνσεις κατὰ τὰ τρία μεγάλα ἀντικείμενα τῶν ἐρευνῶν τῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ κόσμος καὶ ὁ θεὸς εἶναι τὰ τρία μεγάλα προβλήματα, τὰ ὅποια εὗρισται ἐνώπιόν του ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν συλλογισμῶν του. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ σαφὴς καὶ πλήρης γνῶσις τῶν ὄντων καθ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεώς των καὶ κατὰ τὴν ἐλότητά των πρὸς ἄλληλα σχέσεων, ἔπεται ὅτι ἡ πλάνη ἄλλο δὲν εἶνε εἰμὴ τὸ σκότος καὶ ἡ ἀτέλεια τῆς γνώσεως, τὰ ὅποια πηγάζουσιν ἢ ἀπὸ τὴν ἀτέλειαν τῆς παρατηρήσεως, ἢ ἀπὸ τὰ ἑλλείμματα τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπ' ἑτέρου, ὅσοι καὶ ἂν πλανᾶται ὁ ἄνθρωπος, ὅσοι καὶ ἂν ψεύθεται, πρέπει νὰ ἀληθεύῃ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦλάχιστον, ἀπ' οὗ ὁρμᾶται, ἂν ὄχι κατὰ τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ τελευτᾷ, διότι δὲν δύναται νὰ ὁρμηθῆ εἰμὴ ἀπὸ τινος πραγματικοῦ διδομένου νοερῶς ἢ ὑλικῶς ὑπάρχοντος, ἔπεται ὅτι ἀρχὴ τῆς ἀληθείας εἶνε ἡ πλήρης καὶ ἀπροκατάληπτος ἐρευνα καὶ σκέψις, καὶ ἀρχὴ τῆς πλάνης ἡ πρόληψις, ἡ ἐπιπόλαιος καὶ ἀτελής ἐξέτασις καὶ τὸ ἀποκλειστικὸν πνεῦμα. Ἐκ τοῦ ἀποκλειστικοῦ τούτου πνεύματος προήλθεν ὅτι ὁ ἀνακαλύψας ὅπωςδήποτε μέρος τῆς ἀληθείας δυσχυρίσθη ὅτι ἀνεκάλυψεν ὅλην τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐμνηδένωσεν ὅλα τὰ στοιχεῖα ὅσα παρέβλεψεν ἢ παρεγνώρισεν, πρὸς ὄφελος ἐκείνων, τὰ ὅποια ἀνεγνώρισεν ὡς νομίμως καὶ πραγματικῶς ὑπάρχοντα. Ἐντεῦθεν ἔκ τῶν τριῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοσοφικῆς μελέτης ἔτεινεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ μηδενώσῃ πρὸς ὄφελος ἐκείνου τὸ ὅποιον ἐθεώρει ὡς οὐσιωδέστατον, τὰ ἄλλα δύο, καὶ ἐταύτισεν ἢ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν θεὸν μὲ τὸν κόσμον, καὶ ἐντεῦθεν ἀγεννήθη ὁ ὕλισμός, ἢ τὸν θεὸν καὶ τὸν κόσμον μὲ τὸν ἄνθρωπον, ἐξ οὗ ὁ ἰδανισμός, ἢ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον μὲ τὸν θεόν, ὅθεν προήλθεν ὁ πανθεϊσμός, τρία συστήματα πρὸς ἃ τείνουσιν ἢ εἰς ἃ ἀνάγονται τὰ ἄλλα πάντα, τρεῖς μεγάλαι διακρίσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου, καὶ, ὅλως εἰπεῖν, τρεῖς παρεκτροπαι τῆς φιλοσοφίας.

Αἱ τρεῖς αὗται διευθύνσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος χαρακτηρίζουσι καὶ τὴν σήμερον τὴν κατὰ τὰ διάφορα ἔθνη διάφορον κατάστασιν καὶ τάσιν τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης. Οὐδεμία αὐτῶν ἐπικρατεῖ ἀποκλειστικῶς εἰς οὐδὲν ἔθνος, ἀλλὰ συνυπάρχουσι κατὰ διαφόρους βαθμοὺς καὶ ἀναλογίας ἀναμειγμέναι εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ὅσα δύναται νὰ καυχῆσθωσιν ὅτι ἔχουσιν ἴδιον φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἐνότης καὶ τὸ ὁμοίμορφον δὲν εἶναι βέβαια οἱ κυριώτεροι χαρακτῆρες τῆς συγχρόνου εὐρωπαϊκῆς φιλοσοφίας.

Ἐκτὸς τῶν προεβουδόντων ἀποκλειστικῆν τινὰ ἀρχὴν δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ εὐσυνειδήτως καὶ ἀμερολήπτως ἐραυνήσαντες ὅλα τὰ νοητικὰ καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ συμπεριλάβωσι πάντα εἰς τὰς θεωρίας των, καὶ νὰ κατατάξωσιν αὐτὰ, εἰ δυνατόν, εἰς τὸν οἰκτεῖον τόπον κατὰ τὴν τάξιν, ἐν ἣ

ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ παντός καὶ κατὰ τὰς ἀληθείας καὶ νομίμους σχέσεις τῆς συνυπάρξεως καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα ἐνεργείας.

Ὅθεν, ἐκτός τῶν ἀποκλειστικῶν συστημάτων, τοῦ ἰδανισμοῦ δηλαδή, τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τοῦ πανθεϊσμοῦ, οἵτινες εἶναι ὡσαύτι σκοπεῖται δεκνύοντας τὸν κίνδυνον εἰς ὃν ἐκτίθεται ὅστις θέλει νὰ διατρέξῃ τὴν ἐν μέσῳ αὐτῶν δυσσεύρατον ἀλλ' ὅχι ὅλως ἀδιάνγνωστον τῆς ἀληθείας ὁδόν, ἀνεφάνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάνσοπος καὶ πάντιμος χορεία φιλοσόφων, οἵτινες φρονίμως ἀποφυγόντας τοῦ ἀποκλειστικοῦ πνεύματος τοὺς σκοπέλους ἐδίδισαν μᾶλλον ἢ ἤττον ἀκριδῶς καὶ σταθερῶς τὴν αἰθεταὶν ὁδόν. Ἐνομίσαμεν δὲ ὅτι τούτους ὤφειλε νὰ λάβῃ ὁδηγούς ἢ ἐπιλαμβανόμενος τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ ἀνθρώπου μελέτης, ὅτι μεταξὺ τούτων πολὺ μελῶν τῆς διαφορᾶς ὑπάρχει ἢ ὁμοιότης, καὶ ὅτι τὰ συστήματά των ὡς βεῖθρα ἀλλὰ ἀλλοθεν ἐρχόμενα εἰσέβρουν ὅμως πάντα εἰς τὸν ἀέναν τῆς ἀληθείας ποταμόν.

Τούτου ἕνεκα δὲν ἐδιδάσκωμεν νὰ κατακαθῶμεν ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς συγχρόνου ἐκλεκτικῆς σχολῆς, διότι ἐν αὐτῇ ἐβρομεν καθιερωμένας καὶ τὰς πλέον ἀναμφισβητήτους θεωρίας, μὲ τὰς ὁποίας ἡ ἀρχαιότης ἐπλούτισε τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν ἀσφαλεστέραν ἐγγύησιν τῆς μελλούσης αὐτῆς προόδου καὶ τελειοποιήσεως.

Ὁ ἐκλεκτισμὸς δὲν εἶναι σύστημα· εἶναι μία τῶν ἀρχῶν τῆς ὀρθῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου.

Ὁ ἀνθρώπος δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἑαυτοῦ. Ἡ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἔλαβε δι' ἀποκαλύψεως ὅλας τὰς ἀληθείας, ὅσας δύναται νὰ γνωρίσῃ κατὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ταύτῳ πρόσκαιρον διαμονὴν του, καὶ τότε πᾶσα φιλοσοφία καὶ πᾶσα ἐπιστήμη εἶναι περιττὴ, ἢ πρέπει νὰ ἐμολογήσωμεν ὅτι δύναται διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν νοητικῶν του δυνάμεων νὰ ἀνακαλύψῃ νέας ἀληθείας καὶ νέας ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς πρὸς ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν τελειοποίησιν καὶ εὐημερίαν. Καὶ ἐὰν ἡ γέννησις, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἦναι πρᾶγμα ὅχι μόνον ἀναντίρρητον, ἀλλὰ καὶ νόμιμον καὶ ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον, ἔπεται ὅτι ἢ πρέπει ν' ἀποκλείσωμεν ἀπὸ τὸν χορὸν τῶν ἐπιστημῶν τὴν φιλοσοφίαν, ἢ ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ προσδεύσῃ καὶ νὰ τελειοποιηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, διὰ τῆς ὁποίας καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀνθρώπινοι μαθήσεις προσδεύσαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν. Αὕτη δὲ ἡ μέθοδος ἐκ τριῶν σύγκειται στοιχείων ἀναποσπᾶστως συνδεόμενον πρὸς ἀλλήλα καὶ εἰς τὸ σύνολον τῶν νοητικῶν δυνάμεων ἀκριδῶς ἀντιστοιχοῦντων· εἶναι δὲ ταῦτα ἡ παρατήρησις, ἡ ἐπαγωγὴ καὶ ὁ συλλογισμὸς, τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐργασίαι, αἵτινες συνιστοῦσι τὸ μόνον ὄργανον τῆς ἐβρέσεως καὶ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας. Παρὰ ταῦτα ἄλλα μέσα δὲν ἔχομεν πρὸς οὐσιαστικὴν ἐπιστήμην, παρεκτός ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ θεὸς ἀμέσως καὶ ἀδιακρίτως ἀποκαλύπτει δι' ὑπερφυσικῶν μέσων πᾶσαν ἀλήθειαν, ἢ ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος δύναται νὰ τεθῇ εἰς ἀμεσον κοινωνίαν καὶ νὰ συνανωθῇ μὲ τὸν θεόν, καὶ ἀπ' εὐθείας νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐρμηνείαν παντός αἰνίγματος καὶ παντός μυστηρίου. Ἡ πρέπει δηλαδή νὰ περιορίσωμεν τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, καὶ νὰ ὑποθέσωμεν θεϊκῆ καὶ ἀκατάκλυστον ὑπερφυσικὴν τινα ἀποκάλυψιν ἢ νὰ συνταυτίσωμεν τὸν ἀνθρώπον μὲ τὸν θεόν καὶ νὰ πιστεώσωμεν ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς ἐνυπάρχει εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου. Τὸ πρῶτον σύστημα εἶναι ἡ ἀρνήσις πάσης φιλοσοφίας καὶ πάσης ἐπιστήμης, τὸ δεύτερον εἶναι ὁ τετρα-

τώδης και παράλογος πανθεισμός, εις ὃν υπέπεσαν κατὰ δυστυχίαν και τινες τῶν διασημοτέρων ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφούντων.

Τῆς ὀρθῆς και ψυχολογικῆς λεγομένης μεθόδου λαμπρὰ και ὄχι ὀλίγα παραδείγματα κατέλιπον εἰς τὸν κόσμον οἱ ἐνδοξότεροι τῶν ἀρχαίων και νέων φιλοσόφων. Τὴν μέθοδον ταύτην και ἡμεῖς παραθεχθέντες ἐπροσπαθήσαμεν, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν μας θυγάμων, νὰ δικαλωτίσωμέν τινα ἐκ τῶν κυριωτέρων ζητημάτων, ὅσα παρουσιάζει ἡ μελέτη τῆς νοητικῆς και ἠθικῆς ἡμῶν φύσεως. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι πολλὰ και ἴσως οὐσιώδη και τοῦ πρώτου τούτου και τῶν ὅσων οὕτω ἐκδοθησομένων ἄλλων δοκιμίων θέλουν εἶσθαι τὰ ἐλλείμματα. Δὲν ἀξιοῦμεν ὅτι ἀνεκαλύψαμεν, ἢ ὅτι συνεπληρώσαμεν ὅλον τὸν ἰστόν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἀγαπῶντες τὴν ἀλήθειαν δι' ἑαυτὴν και ὄχι διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένην ἀτομικὴν ἐφέλκειαν ἢ δόξαν, ἔχοντες ὡς πρώτην και θερμοτάτην τῶν εὐχῶν μας και ἱερὸν πάθος ἡμῶν προσπαθείας ἀντικείμενον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους και τὴν εὐκλείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, θέλομεν νομισθῆ εὐτυχεῖς, ἂν και ἡμεῖς συντελέσωμεν κατὰ τι εἰς τὴν οὐσίαν τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἥτις εἰς πάντα νοῦνευγῆ ἀναφαίνεται σήμερον ὡς τὸ πρῶτον καθήκον και ἡ πρώτη ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μας.

Σημ. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου δύο προσετέθησαν διατριβαί, ἡ μὲν περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας, δημοσιευθεῖσα τῷ 1843 ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ Ἐρρασιετῆ (Φυλλάδ. τῆς 1 Ὀκτωβ.), ἡ δὲ περὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συστήματος τοῦ Καντίου, ἀναγνωσθεῖσα τῇ 14 Μαΐου 1847 εἰς τὴν ἐν Κερκύρα Ἐταιρείαν τῶν φιλομαθῶν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἐπισυνάπτομεν πρὸς πλειοτέραν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῷ Κεφ. ΙΖ' τοῦ δοκιμίου λεγομένων περὶ τοῦ οὐσιώδους τούτου κλάδου τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, τὴν δὲ ἄλλην πρὸς δικαλωτίσιν πληρεστέραν τῶν πρώτων τοῦ Καντίου ἀρχῶν, αἵτινες ἐκτίθενται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Κεφ. Θ', και τῶν σχέσεων τοῦ συστήματος τοῦ πρὸς ἑαῖνα τῶν συγχρόνων και τῶν προκατόχων του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΕΡΙ
ΠΡΩΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ
ΔΟΚΙΜΙΟΝ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οσοι νομίζουν ότι φιλοσοφικόν τι σύστημα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ πλάσμα αὐθαίρετον τῆς φαντασίας, γεννώμενον μὲν ἐξ ἧς πάντες ἔχομεν φυσικῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ γνωρίζωμεν τὸ εἶναι, τὴν ἀρχὴν ἡμῶν καὶ τὸ τέλος, ἀλλὰ μὴ ἀντιστοιχοῦν εἰς οὐδὲν πραγματιῶδες, δύνανται νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀνά χειρὸς πονήματος. Ὡσαύτως, ὅστις πιστεύει ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐνυπάρχει μόνον εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν πίστιν, καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι ἀνίκανος νὰ λύσῃ προβλήματα τινὰ, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν τινῶν ἀρχῶν, δύναται ἐκ προοιμιῶν ν' ἀποβάλλῃ πᾶσαν πρότασίν μας καὶ νὰ μὴ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὸν λόγον μας. Δὲν ὀμιλοῦμεν λοιπὸν οὔτε πρὸς τοὺς σκεπτικοὺς, οὔτε πρὸς τοὺς δογματικοὺς, ἀλλ' ἀπευθυνόμεθα πρὸς μόνους ἐκείνους, οἵτινες νομίζουν ὅτι ὁ ἀνθρώπος δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ τῶν νοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, οἵτινες ἐπομένως θεωροῦσιν ὡς δυνατὴν πρῶτην τινὰ ἐπιστήμην, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων Φιλοσοφίαν κλυομένην, κυριαρχικὴν καὶ νομοθετικὴν ἐπιστήμην, ἣτις, ἐν ᾧ διὰ τοῦ ὕψους τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐφίσταται παντὸς τοῦ ἐπιστητοῦ, εἶναι συγχρόνως στερεὸν καὶ ἀσάλευτον θεμέλιον πάσης ἀνθρωπίνης μαθήσεως.

Τεθείσης λοιπὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὡς δυνατῆς καὶ νομίμου, ἠθελήσαμεν νὰ ἐρευνήσωμεν ποῖαι εἶναι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς καὶ ποῖα τὰ ἐξ ὧν συνίσταται μέρη, ποῖα ἡ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς ἀπαιτουμένη μέθοδος, ποῖαι τελευταῖον αἱ σχέσεις, δι' ὧν συνδέεται πρὸς τοὺς ἄλλους κλάδους καὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ τοὺς κανόνας τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν πορείας.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ διάφορος λύσις, τὴν ὁποίαν οἱ φιλόσοφοι ἔδωκαν εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω ζητήματα, προήλθε, καθ' ὅσον εἰς ἡμᾶς ἐφάνη, ἐξ ὧν εἶχον διαφόρων δοξασιῶν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τοῦτέστι, ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐάν τι προὔπαρχῃ ἐν τῷ νῷ πρῶτον καὶ ἀνεξάρτητον τῆς πείρας, ἢ, ὡς λέγουσι, στοιχεῖον τι καθαρὸν

καὶ ἐκ τῶν προτέρων, παρεκινήθημεν νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἔρευναν ταύτην ὡς κύριον θέμα τοῦ λόγου μας. Θέλομεν προσπαθήσει λοιπὸν νὰ διαφωτίσωμεν κατὰ δύναμιν τὸ καθαρὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰμὴ ἢ καθολικὴ ταυτότης τοῦ λόγου, ἀποτελεῖ, συζευχθὲν μὲ τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων στοιχεῖα, τὴν ἀρχικὴν ὕλην ὅλου τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ εἶναι ἡ πηγὴ πάσης γνώσεως καὶ πάσης ἐπιστήμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῆς ἰδέας τοῦ ὄντος καὶ τῶν στοιχείων αὐτῆς

Ἐὰν δὲ ἡ φιλοσοφία ἦναι ἐπιστήμη, πᾶσα δὲ ἐπιστήμη ἄλλο δὲν ἦναι εἰμὴ σειρά ἰδεῶν οὕτω πῶς συνδεδεμένων πρὸς ἀλλήλας, ὥστε ἡ μία νὰ γεννᾶται ἐκ τῆς ἄλλης, καὶ ὅλοι δικδοχικῶς νὰ ἐξέρχονται ἐκ τινῶν πρώτων, αἵτινες ἀναγνωρισθεῖσαι ὡς ἀναμφισβήτητοι, βεβαιουῖσι πᾶσαι τὰς ἐξ αὐτῶν ἐξαγομέναι, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἔχη μίαν τινὰ ἢ πλείονας ἀρχὰς πρώτας, μίαν ἢ πλείονας ἰδέας πρώτας καὶ ἀναμφιδόλους. Καὶ ἐπειδὴ, κατὰ τὴν λογικὴν τάξιν τοῦ ἐπιστητοῦ, ἡ φιλοσοφία εἶναι πρώτη πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην προϋποθέτει, εἶναι ἐπίσης φανερόν ὅτι αἱ πρώται αὐτῆς ἰδέαι πρέπει νὰ ἦναι δι' ἑαυτῶν ἀναμφίβολαι καὶ ἐναργεῖς.

Πρώτην δὲ τῆς φιλοσοφίας ἰδέαν τολμῶμεν νὰ θέσωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος.

Δὲν λέγομεν μετὰ τοῦ Καρτεσίου νοῶ, ἀρα ὑπάρχω, διότι ἠδύνατό τις νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ μετὰ τοῦ Γασένδου καὶ ἄλλων, ὅτι αὗτος εἶναι συλλογισμὸς προϋποθέτων καθολικὴν τινὰ πρότασιν, τοῦτέστιν, ὅτι πᾶν τὸ νοοῦν ὑπάρχει, ὅτι τὸ νοῶ εἶναι κατηγορούμενον ὑποθέτων ὑποκειμένων τι, καὶ ὅτι κατὰ πάντα τρόπον δὲν εἶναι αὗτος ὁ τύπος διὰ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἐκφέρηται οἰκδηῶτε ἀρχή· διότι καθ' ἃ λέγει αὐτὸς ὁ Καρτέσιος, *notitia principiorum non fit dialectice*, ἡ γνώσις τῶν ἀρχῶν δὲν γίνεται διαλεκτικῶς.

Ἐὰν ὀρθῶς ἢ μὴ τὸν ἀθωνῶσιν ἀπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὁ τε Κουσίνοσ (Fragm. Phil. σελ. 129 ἐκδ. Παρισ. 1833) καὶ ἄλ-

λοι του υπερασπιστοῦ, ἀγνοοῦμεν (1). Δὲν θέλομεν κατὰ τὸ πρῶτον ἄμφισβητήσωμεν περὶ ζητήματος ἀνήκοντος μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἢ εἰς τὴν καθ' αὐτὴν φιλοσοφίαν· ἀρκεῖ νὰ θέσωμεν τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ πρώτη ἰδέα τῆς φιλοσοφίας εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος. Τὸ ἐγὼ εἶμαι, ἐγὼ ὑπάρχω εἶναι γινόμενον περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβῆσῃ, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀμφισβῆσις εἶναι ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως. Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀμφισβῆσις, ἀλλ' ἡ κατάφασις. Καὶ τὸ μὲν εἶναι ἢ τὸ ὄν παρίσταται ὄχι μόνον γινόμενον πρῶτον, ἀλλὰ καὶ ἰδέα πρώτη, τὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ γινώσκειν τὸ εἶναι ταυτίζονται. Τὸ ἐγὼ εἶμαι εἶναι πρότασις, ἐν ἣ τὸ ὑποκείμενον συνταυτίζεται μὲ τὸ κατηγορούμενον καὶ ὁ νοῦς μὲ τὸ ἀντικείμενόν του. Νὰ ἀναβῶμεν περαιτέρω εἶναι ἀδύνατον. Εἶναι αὕτη πρώτη ἀλήθεια ἀκαταμάχητος, ἀπόφραξις καὶ κατάφραξις ἀναμφισβήτητος.

Τῆς ἰδέας τοῦ ὄντος τεθείσης ὡς βάσεως, εὐκόλως ἀποδεικνύεται α'.) "Ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι πρώτη, διότι λογικῶς προϋπάρχει πασῶν τῶν ἄλλων, οὐδεμίαν προϋποθέτει καὶ ὑπὸ πασῶν προϋποτίθεται, διότι αἱ ἄλλαι πᾶσαι εἶναι τύποι καὶ τρόποι αὐτῆς (2).

β'.) "Ὅτι εἶναι πασῶν ἡ ἀπλουσιότης, καθ' ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνάγονται ἐν τέλει, ἀφ' οὗ ἀναλυθῶσιν, αἱ ἰδέαι πᾶσαι· τοῦτο εἶναι τὸ θεμελιώδες καὶ πρῶτον στοιχεῖον, τὸ ἀδιαιρέτον καὶ μὴ ἀναγόμενον, ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν ἄλλων.

γ'.) "Ὅτι εἶναι ἡ γενικωτάτη καὶ μάλιστα εἶναι καθολικὴ, διότι περιλαμβάνεται εἰς πάσας τὰς ἰδέας, οἰκιδήποτε ἦναι, πάντων τῶν μερικῶν ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἢ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν γῶσιν.

δ'.) "Ὅτι εἶναι ἡ μόνη ἀναγκαία, διότι αἱ ἄλλαι πᾶσαι δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἢ νὰ μὴ ὑπάρχωσιν ὡς πρὸς ἡμᾶς· εἶναι λοιπὸν ἐνδεχόμενα, καὶ ἡ ὑπαρξίς των ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ταύτης.

ε'.) "Ὅτι εἶναι μόνη ἀναμφισβήτητος καὶ ἐπομένως πασῶν ἡ

1) Ὅρα σημ. Α. ἐν τέλει τοῦ πονήματος.

2) Παραθέτομεν ἀσμένως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρουσίας διατριβῆς τὸ ἐξῆς τεμάχιον τοῦ περικλειοῦς τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Ἑλλάδος φωστήρος Εὐγενίου. «Ἀρχὴ ἡ πρῶτιστή των καθ' ἀπλὴν ἐπιβολὴν γῶσεων εἶναι ἡ τοῦ ὄντος ἢ ὄν ἔννοια. Καὶ ἡ ἀριθμοσιότης αὐτῆς ἐν ᾗ ὁ νοῦς ἐπιδραῖται. Οὐχ ἀρίζεται δὲ, ἀλλὰ προσκαυαγᾶται ἢ διὰ πάντων καὶ ὑπὲρ ἀπαντα τοῦ ὄντος ἔννοια, οὐ στερησις ἢ ἀποφάσις αἱ ἄλλαι πᾶσαι». Μεταφ. Α.

ἐναργεστάτη, διότι, ὡς ἤδη εἶπομεν, περὶ πάσης ἄλλης δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ τις, οὐδέποτε ὁμῶς περὶ αὐτῆς καθότι, καὶ αὐτὴ ἡ ἀμφιβολία εἶναι ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως ἢ τοῦ ὄντος.

ς.) Ὅτι, τελευταῖον, εἶναι ἔμφυτος, διότι, ὡς ἤδη εἶπομεν, τὸ εἶναι καὶ τὸ γινώσκειν τὸ εἶναι ταυτίζονται. Ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος ὑπάρχει ἄρα ἐν ἡμῖν εἰς τὸ ἐνδότερον καὶ ἀποκρυφότερον μέρος τοῦ ἐγώ· καὶ καθὼς εἶναι ἡ ἐσχάτη εἰς τὴν ὁποίαν φθάνομεν διὰ τῶν εἰδοποιήσεων καὶ κατατάξεων, οὕτως εἶναι ἡ πρώτη ἀφ' ἧς ὀφείλομεν νὰ ἀρχίσωμεν. Εἶναι ἐν ἡμῖν, μ' ὅλον ὅτι δὲν συνορῶμεν αὐτήν, καθὼς δὲν συνορῶμεν κατ' ἀρχὰς οὐδεμίαν τῶν πρώτων καὶ καθολικῶν ἐκείνων ἀληθειῶν, αἵτινες, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετὰ ταῦτα, εἶναι καὶ αὐταὶ ἐν ἡμῖν καὶ ἔμφυτοι. Καὶ καθὼς αἱ ἀλήθειαι αὗται κανονίζουσι τὰς νοητικὰς ἐργασίας, ἅμα ὁ νοῦς ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῇ, οὕτω καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος πάντοτε ἐντυπώνεται καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν, διὰ τινος ἀναγκασίου καὶ μυστηριώδους νόμου τῆς διανοίας, ἐπὶ πάσης τῆς ὑπὸ τῆς πείρας παρεχομένης ὕλης.

Ἐὰν πάντα ταῦτα ἀληθεύωσι, μόνῃ ἀληθῆς ἐπιστήμῃ θέλει εἶναι ἡ ἐξαγομένη ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν πρώτην ταύτην ἰδέαν. Καὶ ὅστις εὐτυχῆσῃ νὰ ἐξαγάγῃ ὡς ἀναγκασίας αὐτῆς συνεπειὰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας, θέλει κατασκευάσει μὲ μαθηματικὴν ἐναργεῖαν καὶ βεβαιότητα τὴν πρώτην τῶν ἐπιστημῶν.

Ἄς ἀναλύσωμεν λοιπὸν τὴν πρώτην ταύτην ἰδέαν τοῦ ὄντος, καὶ ἅς ἰδῶμεν τί περιέχει.

Τὴν καθαρὰν ἰδέαν τοῦ ὄντος οὐδέποτε ἔχομεν μόνην. Τὸ ὄν μᾶς παρουσιάζεται πάντοτε ὑπὸ τινι μορφῇ νοερᾷ ἢ αἰσθητῇ. Τὸ ὄν ἀνευ μορφῆς, τὸ ὄν μόνον, ἢ καθαρὰ ὑπόστασις δὲν συλλαμβανονται ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἰμὴ δι' ἀφαιρέσεως. Καὶ τὸ ἐγὼ καὶ πᾶν τὸ ὄν ὑπάρχει κατὰ τινι τρόπον, ἢ ἄλλως, ὑπὸ τινι μορφῇ.

Ἄς διαιρέσωμεν λοιπὸν τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος εἰς τὸ καθαρὸν ὄν, ἢ τὴν ὑπόστασιν, καὶ εἰς τὴν μορφήν τοῦ ὄντος. Τὴν ἰδέαν ταύτην τῆς μορφῆς τοῦ ὄντος θέλομεν ἀναπτύξει ἀλλαχοῦ· ἅς ἦναι ἐν τοσούτῳ ἢ δευτέρᾳ ἰδέᾳ τῆς ὁποίας διώκομεν ἐπιστήμη.

Ἄλλὰ τῶν δύο τούτων ἰδεῶν τεθειμένων, φανερόν ὅτι ἐκ τῆς συνυπάρξεως αὐτῶν γεννᾶται καὶ τρίτη ἐπίσης ἀπλή καὶ ἀναγκασία, ἢ τῆς σχέσεως.

Ἐὰν πᾶν ὄν ἔχη καὶ πρέπει νὰ ἔχη τινὰ μορφήν, ὅπλον ὅτι μεταξὺ τῶν δύο ὑπάρχει σχέσις συνενοῦσα αὐτὰ ἀχωρίστως καὶ ἀναποσπᾶστως, σύνδεσμος μὴ δυνάμενος νὰ διαλυθῇ χωρὶς νὰ καταστραφῶσιν ἐνταυτῷ καὶ τὸ ὄν καὶ ἡ μορφή του.

Ἴδού λοιπόν αἱ τρεῖς ἔννοιαι, αἵτινες προέρχονται ἀπὸ τὴν πρῶ-
την ἀνάλυσιν τῆς ἰδέας τοῦ ὄντος.

Τὸ καθαρὸν ὄν, ἢ ἡ ὑπόστασις.

Ὁ τρόπος τοῦ εἶναι, ἢ ἡ μορφή.

Ἡ μεταξὺ ὑποστάσεως καὶ μορφῆς σχέσις.

Τούτου τεθέντος, εἶναι ἄρα αὗται αἱ μόναι ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ὄν-
τος περιεχόμεναι ; Τὸ ἐγὼ εἶμαι, ἢ ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος, περιέχει μόν-
νον τὴν ὑπόστασιν, τὴν μορφήν καὶ τὴν σχέσιν, ἢ καὶ ἄλλο τι ;
Ἄφ' οὗ εἶπω· ἐγὼ εἶμαι καὶ εἶμαι ὑπὸ τινος μορφῆν, καὶ ὑπάρχει
σχέσις τις μεταξὺ τοῦ καθαρῶ μου ὄντος καὶ τῆς μορφῆς αὐτοῦ,
ἐξήντηλα ἄρα ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως ;

Ὅχι· πρέπει νὰ προσθέσω· εἶμαι ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ.

Ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος εἶναι ἄλλα δύο στοιχεῖα τῆς ἰδέας τοῦ ὄντος.

Ὅστις θελήσῃ νὰ ἀποχωρίσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρό-
νου ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος, δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ τὸ κάμῃ. Καὶ
περὶ μὲν τῶν ὑλικῶν ὄντων, τοῦτο εἶναι πρόδηλον. Ἐὰν δέ τις εἴπῃ
ὅτι τὰ αὔλα οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν πρὸς τὸν τόπον, ἀπαντῶμεν ὅτι τὸ
αὔλον ὄν δὲν κατέχει τόπον, ἀλλ' εἶναι ἐν τῷ τόπῳ. Ἡ ψυχὴ μου,
καὶ τοὶ αὔλας, εἶναι ἐν τῷ σώματί μου καὶ ὄχι ἐν ἄλλῳ. Τοιοῦτο-
τρόπως καὶ ὁ Θεός, καθὼς πληροὶ τὴν ἀιδιότητα τοῦ χρόνου, οὕτω
πληροὶ καὶ τὸν ἀπειρον τόπον χωρὶς νὰ κατέχη αὐτὸν ὑλικῶς. Ἀδύ-
νατον εἶναι νὰ φαντασθῶμεν πραγμά τι ὑπάρχον, χωρὶς νὰ φαντα-
σθῶμεν δι' αὐτοῦ τούτου ὅτι ὑπάρχει ἐν τινι στιγμῇ τοῦ χρόνου
καὶ ἐν τινι σημείῳ τοῦ τόπου. Ἐὰν ἦναι, εἶναι ἐν τινι τόπῳ καὶ
ἐν τινι χρόνῳ· καὶ καθὼς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποσπάσωμεν τὴν ὑπό-
στασιν τοῦ ὄντος ἀπὸ τὴν μορφήν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀμφοτέρας
συνδέουσας σχέσιν, ὡσαύτως καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἰδέας συμπυκνω-
μένας εἰς τὴν πλήρη τοῦ ὄντος ἐνότητα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποχω-
ρίσωμεν ἀπὸ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον. Ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος εἶναι
λοιπὸν ἄλλα δύο στοιχεῖα τῆς ἰδέας τοῦ ὄντος.

Ἄλλ' ἐνταῦθα δύο ἀναφύονται ἀπορίαι.

α'.) Ἐὰν ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος ἦναι ἡ ἀπλουστέρα, ἐὰν, ὡς εἴρηται,
ἦναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον, τὸ ἀδιαίρετον καὶ μὴ ἀναγόμενον, πῶς
ἐπιδέχεται ἀνάλυσιν ; πῶς δύναται νὰ περιέχῃ ἄλλα στοιχεῖα
ἀπλούστατα καὶ ἄλλας ἰδέας ;

Ἀπαντῶμεν· ναὶ μὲν εἶναι σχετικῶς ἡ ἀπλουστέρα, ἀλλ' αὐτὴ
καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀπλή. Ὑπόθεσ· ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ
ἀναγάγωμεν ὑπὸ μίαν μόνην ἐπωνυμίαν καὶ νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς
μίαν μόνην ἰδέαν ὅλα τὰ ἀπλά σώματα, εἰς τὰ ὅποια ἐφθασεν ἄχρι
τουδε ἡ χημικὴ ἀνάλυσις, ἡ ἰδέα αὕτη ἤθελεν εἶναι καθ' ἑαυτὴν

σύνθετος, ἀλλὰ ἀναμφιδύτως ἤθελεν εἶναι ἐνταυτῷ καὶ ἀπλουστέρα πάσης ἄλλης ιδέας τῶν σωμάτων. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ τοῦ ὄντος καθὼ συμπεριλαμβάουσα τὰ πρῶτα στοιχεία τῶν ἄλλων ιδεῶν, οὐσα ἐπομένως πασῶν ἢ ἀπλουστάτη καὶ σχετικῶς πρὸς αὐτὰς τὸ πρῶτον καὶ θεμελιώδες στοιχεῖον, τὸ ἀδιχίρετον καὶ μὴ ἀναγόμενον.

β'.) Οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ὑπόστασις, ἡ μορφή καὶ ἡ σχέσις εἶναι στοιχεία τῆς ιδέας τοῦ ὄντος· ἀλλ' ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος δὲν ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ ὄντος, εἶναι ταῦτα τὰ δύο, ὡς λέγουσιν, ἐνδεχόμενα, ἐν οἷς περιέχονται, κινουῦνται καὶ ζῶσι τὰ ὄντα. Ἐὰν λοιπὸν ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος δὲν εἶναι μέρη τοῦ ὄντος, πῶς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς στοιχεία τῆς τοῦ ὄντος ιδέας;

Συμφωνοῦμεν ὅτι ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος δὲν εἶναι μέρη τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται καὶ ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἦναι στοιχεία τῆς ιδέας αὐτοῦ. Εἶναι μὲν τὰ δύο ἐνδεχόμενα τῶν ὄντων· ἀλλ' ἐὰν ἡ ιδέα τῶν περιεχόντων τούτων εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς τοῦ περιεχομένου, καὶ τόσον ἀχώριστος ὥστε, μολοντί δύναμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον χωρὶς νὰ συνεννοήσωμεν καὶ τὸ ὄν, οὐδέποτε ὁμῶς δύναμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ὄν χωρὶς νὰ συνεννοήσωμεν ἐν ταυτῷ καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συμπληρωματικὰ στοιχεία τῆς ιδέας τοῦ ὄντος.

Ἄς προσθέσωμεν λοιπὸν εἰς τὰς προμνησθείσας τρεῖς πρώτας ιδέας καὶ τὰς δύο ταύτας, εἰς ἴσου πρώτας, ἀπλᾶς, ἀναγκαστικῆς καὶ καθολικῆς, ὥστε θέλομεν ἔχει ὡς στοιχεία τῆς ιδέας τοῦ ὄντος τὴν ὑπόστασιν, τὴν μορφήν, τὴν σχέσιν, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον.

Καὶ ἐνταῦθα περαινόμεν τῶν πρώτων ιδεῶν τὴν ἀπαρίθμηναι πεποιθότες ὅτι οὐδὲ νὰ προσθήσῃ, οὐδὲ ν' ἀφαιρέσῃ δύναται τις εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον. Αὗται εἶναι αἱ ἔννοιαι ὅσας περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ εἰς ἃς ἀναλύεται ἡ πρωταρχικὴ τοῦ ὄντος ιδέα. Δυνατὸν νὰ διακριθῶσι καὶ ὑποδιακριθῶσι κατὰ γένη καὶ εἶδη, νὰ πολυπλασιασθῶσι καὶ συνδυασθῶσιν ἐπ' ἄπειρον· ἀλλ' ὅσαι καὶ ἂν ἦναι αἱ παράγωγοι τούτων ιδέαι, ὅλαι ἐν τέλει ἀνάγονται εἰς αὐτάς, αἰτινες ἀποτελοῦσι τὸν τύπον, ἢ ὡς ἤθελεν εἰπεῖ Καντιανός τις, τὸ σχῆμα πασῶν τῶν ἄλλων.— Περὶ τούτου πλαγίως πῶς μᾶς ἐδίδάξε πρὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ὁ ὑπερφυῆς νοῦς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ μεγάλη αὐτοῦ κατὰταξις διὰ τοῦτο ὑπερτερεῖ καὶ ἀναγκάζεται πλήρως ἂν ὄχι ἐντελεστάτη, διότι ἐκδήλοῖ αὐτὴν τὴν κατὰ φύσιν τῶν στοιχείων τοῦ ὄντος κατὰταξιν. Τὸ περὶ Κατηγοριῶν ἄλλο δὲν εἶναι, καθ' ἡμετέραν γνώμην, εἰμὴ κατὰταξις τῶν στοιχείων τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀντιστοιχοῦντων εἰς τὰ στοιχεία τοῦ ὄντος. Αἱ κατηγορίαι εἶναι τὰ κατηγορούμενα, ἢ μᾶλλον ὅλα τὰ δυνατὰ ὑπο-

κειμενα καὶ κατηγορούμενα, δηλ. ὅλα τὰ στοιχεῖα πάσης δυνατῆς κρίσεως καὶ προτάσεως. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι, ἵνα προσδιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχείων ταύτων, ἔπρεπε νὰ προσδιορισθῶσι τὰ πρῶτα καὶ ἀρχικά καὶ ἀπλᾶ στοιχεῖα τοῦ ὄντος, οὕτως ἐρμηνεῖα καὶ εἰκῶν εἶναι ὁ λόγος (1). Καὶ ἐὰν δυνηθῶμεν τὰς δέκα τοῦ Ἀριστοτέλους Κατηγορίας νὰ ἀναγῶμεν εὐκόλως εἰς τὰς προδηλωθείσας πάντε ἰδέας, βεβαίως τοῦτο θέλει εἶναι ἐλπὶς καὶ ἐμφύχωσις ὄχι εὐκαταφρόνητος.

Αἱ τοῦ Ἀριστοτέλους κατηγορίαι εἶναι αἱ ἐξῆς: οὐσία, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, ποτὲ, κείσθαι. ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη, εὐκόλον εἶναι νὰ κατνοήσωμεν ὅτι ἢ ἄλλο δὲν εἶναι εἰ μὴ ἡ ἰδέα τοῦ καθαροῦ ὄντος, τοῦτέστι τῆς ὑποστάσεως, τῆς καθ' ἑαυτὴν πρώτης τῶν πέντε, ἢ αὐτὴ ἢ πλήρης ἰδέα τοῦ ὄντος (2): καθότι καὶ αἱ πρῶται καὶ αἱ δευτέραι οὐσίαι ὅσας ἀριθμεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, δηλ. καὶ αἱ ἀτομικαὶ καὶ αἱ κατὰ γένος, ἀνάγονται μᾶλλον εἰς τὴν γενικὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος ἢ εἰς τὴν καθαρὰν ἰδέαν τῆς ὑποστάσεως: καὶ μολονότι ὁ ὅρος οὐσία ἀντιστοιχεῖ καὶ εἰς τὴν essentialiam καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπόστασιν (substantiam), εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι ἡ οὐσία δὲν εἶναι εἰμῆ ἢ διάφορος καὶ ἀτομικὴ φύσις τῶν ὑποστάσεων, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων πηγάζει ἡ διαφορὰ τῶν οὐσιῶν: ὅθεν καὶ αἱ οὐσίαι ἀνάγονται εἰς ὑποστάσεις.

Αἱ δὲ ἄλλαι κατηγορίαι τοῦ ποσοῦ, τοῦ ποιοῦ, τοῦ ἔχειν (3), τοῦ ποιεῖν, τοῦ πάσχειν, φανερόν ὅτι ἀνάγονται εἰς τὴν καθ' ἑαυτὴν δευτέραν, δηλ. εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μορφῆς, διότι τὸ ποσόν, τὸ ποιόν, τὸ ἔχειν, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν, εἶναι τρόπον τινὰ τὸ περιεκάλυμμα, ὁ ἐξωτερικὸς τύπος, ἡ φανέρωσις καὶ ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τῆς ὑποστάσεως. Τὸ πρὸς τι τελευταῖον δὲν εἶναι εἰμῆ σχέσις: καὶ τὸ μὲν ποῦ καὶ τὸ κείσθαι ἀνάγονται εἰς τὸν τόπον, τὸ δὲ ποτὲ εἰς τὸν χρόνον.

1) Εἶδομεν εὐχαρίστως τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐπιβεβαιωμένας ὑπὸ τοῦ Κ. Βαρθελεμῶ Δεστυλιάρ εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἀξιολόγου μεταφράσεως τοῦ τῆς Λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν οἷς παραδέχεται καὶ αὐτὸς τὴν γνώμην ὅτι αἱ κατηγορίαι δὲν εἶναι εἰμῆ τὰ στοιχεῖα τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος. Ὅρ. καὶ Ἀμμῶν. εἰς τὰς κατηγ. σελ. 14 ἐκδ. Ἄλδου 1816.

2) Ἐν τῷ Α'. θ'. τῶν Τομκ. ἀντὶ τοῦ ὄρου οὐσία μεταχειρίζεται τὸ εἰ εἶναι.

3) Ἡ κατηγορία τοῦ ἔχειν δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν καὶ ὑπὸ τὴν σχέσιν, ὅς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

Ἴδου πῶς αἱ δέκα τοῦ Ἀριστοτέλους κατηγορίαι ἀνάγονται εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς πέντε στοιχεῖα τῆς ιδέας τοῦ ὄντος (1), καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται, ὅτι αἱ πέντε ἐκεῖναι ιδέαι εἶναι ἀπλᾶ καὶ πρῶται καὶ ἐμφυτοί, εἰς τὰς ὁποίας ἀνάγονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι. Ἐκ τούτου ἐπεταὶ ὅτι ἡ ιδέα τοῦ ὄντος ὄχι μόνον περιλαμβάνει ὅλα τὰ κατηγορήματα (prædicata), ἀλλὰ περιέχει ἐν ἐκυτῇ καὶ τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν κατηγορητῶν (prædicalia), τὰ ὅποια εἶναι κλάσεις κατηγορημάτων σχηματισθεῖσαι κατὰ τὰς διαφόρους σχέσεις ὅσας ἔχουσι ταῦτα πρὸς τὰ ὑποκειμένα των, δηλ. καθ' ἕσον τὸ κατηγορημα εἶναι γένος τοῦ ὑποκειμένου, ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰ, ἢ ἴδιον ἢ συμβεβηκός. Διότι τὸ ὄν εἶναι τὸ γένος ὑπὲρ ὃ, κατὰ Πορφύριον, οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ἐπαναβεβηκός γένος (2), ἢ τὸ κοινότατον ὄν (ens communissimum) τῆς σχολῆς, ἐξ οὗ πάντα τὰ εἶδη καὶ πάντα τὰ άτομα. Καὶ τῶντι, ἐὰν ἡ ιδέα τοῦ ὄντος ἦναι, ὡς εἴπομεν, καθολικῆ, εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ γενικωτάτη, πᾶσαν περιέχουσα ιδέαν γένους ἢ εἶδους ἢ ἀτόμου, οὕσα ἐπομένως βᾶσις καὶ ἀρχὴ πάσης φυσικῆς, ἢ λογικῆς, ἢ ἐπιστημονικῆς κατατάξεως.

Ἐπροχωρήσαμεν λοιπὸν ὄχι ὀλίγον εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἀπολύτων ιδεῶν, τῶν ἐμφύτων ἀρχῶν, τῶν νόμων τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου (ζήτημα ἐπὶ τοσοῦτον ἀμφισβητούμενον ὑπὸ τῶν φιλοσόφων, καὶ διαστέλλον διαφοροτρόπως τὰς σχολὰς, καθ' ἣν ἔλαβε διάφορον παρ' αὐτῶν λύσιν), ἐὰν, ἀφήσαντες πρὸς τὸ πρῶτον κατὰ μέρος τὰς ἀρχὰς καὶ εἰς μόνας τὰς ιδέας ἐνασχοληθέντες, ἐδυνήθημεν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν, τὴν παραγωγὴν, καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν, ἐπικυρώσαντες τρόπον τινὰ τὴν ἀσθενῆ μας ἀνάλυσιν μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μεγίστου τῶν φιλοσόφων.

Ἄς θέσωμεν λοιπὸν τὸ ὄν ἐν σχέσει πρὸς τὴν μορφήν αὐτοῦ ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, καὶ ἄς ἴδωμεν τὸ πρῶτον τοῦτο διδόμενον τί ἄλλο περικιτέρῳ μᾶς δίδει καὶ εἰς τὴν πρώτην ταύτην ἐννοίαν τί ἄλλο ἐμπεριέχεται.

1) Εἰς τὴν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν, τὴν ὁποίαν θέλομεν κάμει μετὰ ταῦτα, τῆς περὶ ιδεῶν Ἀριστοτέλους θεωρίας, θέλομεν τολμήσει νὰ ἐνδείξωμεν ποῖα εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς κατατάξεως ταύτης.

2) Εἰσαγ. κεφ. Β'.